

MISCELLANEA

Jerzy Przeracki

Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Ketrzyńskiego, Polska

wydawnictwomarmia@poczta.fm • <https://orcid.org/0000-0002-2293-0861>

Malarz warmiński Jakub Kolberg (1631–1704), obywatel Melzaku (Pieniężna) i Fromborka

Warmian Painter Jakub Kolberg (1631–1704), the Citizen of Melzak (Pieniężno) and Frombork

Erländischer Maler Jakub Kolberg (1631–1704), Bürger von Mehlsack (Pieniężno) und Frauenburg (Frombork)

Słowa kluczowe: Warmia, malarz Piotr Andrzej Kolberg, malarz Jakub Kolberg, Dobre Miasto, Melzak (Pieniężno)

Keywords: Warmia, painter Piotr Andrzej Kolberg, painter Jakub Kolberg, Dobre Miasto, Melzak (Pieniężno)

Schlüsselwörter: Maler Piotr Andrzej Kolberg, Maler Jakub Kolberg, Guttstadt (Dobre Miasto), Mehlsack (Pieniężno)

STRESZCZENIE

W artykule zaprezentowano koleje życia cenionego warmińskiego malarza Jakuba Kolberga (1631–1704), urodzonego w Melzaku (Pieniężnie), działającego zawodowo w kilku miastach warmińskich, a zmarłego w Dobrym Mieście. Był on człowiekiem głuchoniemym, ale wybitnie uzdolnionym artystycznie, zaradnym i przedsiębiorczym. Dzięki licznym przekazom archiwalnym oraz wielkiej życzliwości Dyrekcji Sächsisches Staatsarchiv. Staatsarchiv Leipzig i Pana dr. Arkadiusza Dańszczyka z Martin-Opitz-Bibliothek w Herne autor uporządkował dotychczasowe informacje podawane w literaturze, prostując niektóre z nich i przedstawiając nowe, nieznanne dotąd dane dotyczące istotnych momentów życia Jakuba Kolberga. Zgon malarza w Dobrym Mieście, jego działalność w Starym Mieście Braniewie oraz drugi ślub artysty w Melzaku zilustrowano odpowiednimi fragmentami ksiąg metrykalnych i magistrackich: dobromiejskiej księgi zmarłych, braniewskich ksiąg miejskich i melzackiej księgi małżeństw.

ABSTRACT

The article presents the life story of the esteemed Warmian painter Jakub Kolberg (1631–1704), born in Melzak (Pieniężno), who worked professionally in several Warmian towns and died in Dobre Miasto. He was a deaf-mute man, but outstandingly talented artistically, resourceful and entrepreneurial. Thanks to numerous archival sources and the great kindness of the Directorate of the Sächsisches Staatsarchiv, the Staatsarchiv Leipzig and Dr. Arkadiusz Danszczyk of the Martin-Opitz-Bibliothek in Herne, the author has arranged the information hitherto published in the literature, correcting some of it and presenting new, previously unknown data on important moments in the life of Jakub Kolberg. The painter's death in Dobre Miasto, his activity in the old town of Braniewo and his second marriage in Melzak are illustrated with relevant excerpts from the metrical and municipal registers: Dobre Miasto register of the deceased, Braniewo municipal register, and Melzak marriage register.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel stellt die Lebensgeschichte des geschätzten ermländischen Malers Jakub Kolberg (1631–1704) vor, der in Mehlsack (Pieniężno) geboren wurde, beruflich in mehreren ermländischen Städten tätig war und in Guttstadt starb. Er war taubstumm, aber künstlerisch außergewöhnlich begabt, einfallsreich und geschäftstüchtig. Dank der zahlreichen archivalischen Überlieferung und dem großen Entgegenkommen der Direktion des Sächsischen Staatsarchivs, Staatsarchiv Leipzig und Dr. Arkadiusz Dańszczyk von der Martin-Opitz-Bibliothek in Herne hat der Autor die bisher in der Literatur veröffentlichten Informationen sortiert, teilweise korrigiert und neue, bisher unbekannt Daten zu wichtigen Stationen im Leben von Jakub Kolberg vorgelegt. Der Tod des Malers in Guttstadt, sein Wirken in der Altstadt von Braunsberg (Braniewo) und seine zweite Heirat in Mehlsack werden mit entsprechenden Auszügen aus den metrischen und kommunalen Registern illustriert: dem Totenregister von Guttstadt (Dobre Miasto), dem Gemeinderegister von Braunsberg (Braniewo) und dem Heiratsregister von Mehlsack (Pieniężno).

Jednym z bardziej znanych malarzy warmińskich XVII stulecia był Jakub Kolberg/Colbert/Kolbrecht (1631–1704). Wiemy, że działał na zlecenie kilku ośrodków warmińskich, wykonując prace malarskie i pozłotnicze. O jego życiu, jeśli nie liczyć znanego nam miejsca urodzenia, niewiele dotąd wiadano. Wspomina się go najczęściej przy okazji prezentacji życia i dokonań artystycznych jego syna, Piotra Andrzeja (1657–1727).

Jakub Kolberg urodził się w Melzaku (Pieniężnie). Jednak melzackie księgi chrztów nie zachowały się. Księga małżeństw z lat 1629–1766 przechowywana jest w Bibliotece Historischer Verein für Ermland w Münster (w Martin-Opitz-Bibliothek w Herne k. Gelsenkirchen znajduje się jej mikrofilm, a także wypisy z tej księgi, ale dokonujący ich skoncentrował się na osobach z rodzin, z którymi był spokrewniony). Ta sytuacja znacznie utrudnia badania nad dziejami rodziny Kolbergów w Melzaku i daje duże pole do formułowania różnych – nie zawsze trafnych – hipotez¹. W Archiwum

¹ K. Wróblewska, *Piotr Kolberg – malarz warmiński z końca XVII i początku XVIII stulecia*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej: KMW), 1969, nr 3, s. 296: tu błędna informacja o tym, że Jakub Kolberg to „malarz w Dobrym Mieście”. Wiązanie Jakuba z Dobrym Miastem – poza prawdopodobieństwem tworzenia tu przez niego obrazów i faktem śmierci w tym *municipium* (o czym wówczas autorka nie wiedziała) – jest ewidentną pomyłką. Zob. – J. Obłąk,

Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie zachowała się natomiast melzacka księga zmarłych z lat 1688–1806, która w zapisce o śmierci małżonki Jakuba Kolberga dostarcza cennej informacji o nim samym, o czym niżej. Bardzo pomocne są archiwalia kapituły warmińskiej i dobromiejskie księgi metrykalne, choć te ostatnie przede wszystkim w śledzeniu losów syna Jakuba, Piotra Andrzeja Kolberga i jego rodziny.

Punktem wyjścia do prezentacji sylwetki Jakuba Kolberga trzeba uczynić zapiskę pochodzącą z dobromiejskiej księgi zmarłych z 2 X 1704 r. Brzmi ona następująco: *D[ominus] Jacobus Kolbergk civis quondam Meelsaccensis et Fraunburgen[sis] etc. mortuus, omnibus s[a]cr[a]m[en]tis munitus, aetas 73 an[n]orum, Guttstadtii*². Dla naszych dociekań informacje tu zawarte są bardzo istotne, bo – oprócz daty i miejsca śmierci malarza – dowiadujemy się, że był on nie tylko obywatelem Melzaku, ale i Fromborka (czego dotąd nie wiadomo i co można skonfrontować z fromborskimi aktami miejskimi), a przede wszystkim podano tu wiek zmarłego artysty, co w kontekście zasygnalizowanych wyżej braków źródłowych dotyczących ksiąg melzackich, jest wiadomością bezcenną.

Sceptycy – słusznie podnoszący fakt licznych przekłamań pojawiających się w księgach zmarłych przy podawaniu wieku odnotowanych tam osób – w tym przypadku nie będą mieli możliwości negowania zapisanego tu wieku zmarłego. Kolberg po raz pierwszy ożenił się poza rodzinnym Melzakiem, a po śmierci żony w Melzaku (oraz po pracach, jakie podejmował się w Melzaku, Fromborku, Braniewie, Dobrym Mieście, Reszlu i ponownie we Fromborku, gdzie w końcu XVII w. otrzymał obywatelstwo) ożenił się po raz drugi (tym razem w Melzaku) i zamieszkał niebawem we Fromborku. Po kilku latach zmarł w Dobrym Mieście najprawdopodobniej podczas odwiedzin u syna. Gdy Jakub umarł w Dobrym Mieście 2 X 1704 r., jego syn był rajcą dobromiejskim, osobą znaną nie tylko w miejscu swego zamieszkania z racji profesji artystycznej. Nie ma wątpliwości, że po zgonie ojca to on – z pewnością dobrze znając jego wiek – właściwie podał go proboszczowi redagującemu stosowną zapiskę w księdze zmarłych i informacji tej można w pełni zaufać. Warto tu bowiem przypomnieć, kto dokonał wspomnianego wyżej wpisu o śmierci Jakuba Kolberga. Duchownym tym był dziekan kapituły dobromiejskiej, czyli proboszcz tamtejszej parafii kolegiackiej w latach 1685–1707, ks. Jerzy Ignacy

Kolberg Piotr (ok. 1665–po 1725), w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 13/2, z. 57, Kraków 1967, s. 304: tu błędna informacja o dacie śmierci żony Jakuba Kolberga – 3 III 1696 r. (datą właściwą jest 3 VI 1696 r. – zob. niżej). Błędna data śmierci Katarzyny Kolberg – 3.9.1696 r. – odnotował również Paul Anhuth: Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej: AAWO), Archiwum Biskupie, H 270/VII, s. 250; I.B. Kluk, *Józef Korzeniewski (około 1732–1780). Malarz na dworze biskupa Adama Stanisława Grabowskiego*, Folia Fromborensia, R. I, 1992, s. 52: tu błędna informacja o tym, że Piotr Kolberg był wnukiem malarza Jakuba, a przecież faktycznie był jego synem.

² Sächsisches Staatsarchiv. Staatsarchiv Leipzig, Abteilung Deutsche Zentralstelle für Genealogie, Familiengeschichtliche Sammlungen des Reichssippenamtes, Kirchenbücher, Nr KB Ostpreussen 0031 (dalej: Staatsarchiv Leipzig), Liber mortuorum 1683–1739, sygn. Guttstadt 31, s. 125. Serdecznie dziękuję Dyrekcji Sächsisches Staatsarchiv. Staatsarchiv Leipzig, Abteilung Deutsche Zentralstelle für Genealogie za wykonanie skanu ww. strony.

Teschner. Znał on dobrze malarza i późniejszego ławnika/rajcę Piotra Kolberga (choćby w związku z chrztami jego licznego potomstwa), a także jego ojca, Jakuba. Kiedy 19 V 1688 r. Piotr Andrzej Kolberg chrzcił w Dobrym Mieście syna Piotra Alojzego, do chrztu trzymał go dziadek: *Famatus D[ominus] Jacobus Colberg pictor et civis Meelsaccens[is]*³. Była to dla niego zapewne wielka satysfakcja, podobna do tej, jakiej doświadczył Piotr Andrzej Kolberg, gdy 30 I 1727 r. trzymał do chrztu wnuka Jana Ignacego, syna Marcina Ignacego Stocka i swej córki, Weroniki⁴.

O dokładności ks. Teschnera i jego znajomości parafian dobromiejskich najlepiej zaświadcza sporządzona przez niego precyzyjnie w 1695 r. księga *Status animarum paraeciae Guttstadiensis*, najstarsze tego typu źródło na ziemiach Rzeczypospolitej. W tym przekazie ks. Teschner prawidłowo podał m.in. pochodzenie z Melzaku oraz wiek rajcy Piotra Andrzeja Kolberga (38 lat) i jego żony, Anny (40 lat)⁵. Po upływie ponad dwudziestu lat od śmierci Jakuba Kolberga, kiedy kolejny proboszcz dobromiejski wpisywał do księgi zmarłych informację o zgonie Piotra Kolberga w dniu 21 IV 1727 r., nie był już taki dokładny jak jego poprzednik, ponieważ podał, że rajca–malarz przeżył sześćdziesiąt osiem lat (a faktycznie zbliżał się do siedemdziesięciu lat lub też je ukończył)⁶. Wprawdzie małżonka Piotra Andrzeja zmarła pięć lat przed nim, ale żyły przecież jego dorosłe dzieci, które mogły podać właściwy wiek ojca, a jakby tego było mało, w dobromiejskim archiwum parafialnym spoczywała księga stanu dusz parafii spisana przez ks. Teschnera, do której można było zajrzeć i sprawdzić wiek zmarłego, porównując go ze stanem z 1695 r.

Ustaliwszy roczną datę narodzin Jakuba Kolberga, możemy łatwiej zrozumieć jego decyzje życiowe, wiedząc, ile miał lat w chwili danego wydarzenia ważnego dla jego losów. I tak pierwsza istotna wzmianka o Jakubie pojawia się w protokołach posiedzeń kapituły warmińskiej z siedzibą we Fromborku (podobnie jak Melzak i Olsztyn był on w jej władaniu) z 6 V 1653 r., kiedy to zanotowano:

Capitulum generale sancti Joannis ad portam latinam anno 1653 die 6 Maii. N. Colbrecht civis et pictor Meelsaccen[is] per libellum supplicem conquestus est contra alium pictorem Meelsaccen[sem], quod is obtento a Venerabili Capitulo privilegio, quo

³ AAWO, Archiwa parafialne (dalej: Ap), Dobre Miasto E 215, s. 392.

⁴ AAWO, Ap, Dobre Miasto E 216, s. 11.

⁵ AAWO, Dobre Miasto 68, k. 6; źródło to opublikował B. Kumor, *Spis ludności Dobrego Miasta z 1695 r.*, Przegląd Demograficzny Polski, 1975, t. 7, s. 3–73 (informacja o rodzinie Kolbergów s. 15; to ks. proboszczowi Teschnerowi zawdzięczamy informację o drugim imieniu Piotra Kolberga); zob. też: J. Przeracki, *Parafia dobromiejska i jej ludność w świetle spisu z 1695 r.*, KMW, 1976, nr 2, s. 241–257. Także idem, *Artyści działający na Warmii w XVIII wieku (Krzysztof Peucker, Jan Chrystian Schmidt, Chrystian Bernard Schmidt, Krzysztof Sand, Jan Witt, Jan Ignacy Witt, Jan Antoni Frey, Piotr Andrzej Kolberg i Józef Joachim Korzeniewski)*, KMW, 2011, nr 3, 441–499 (o Piotrze Kolbergu i jego dwóch zięciach, Kasprze Karolu Piekucie i Marcinie Ignacym Stocku, s. 487–493).

⁶ Staatsarchiv Leipzig, Liber mortuorum 1683–1739, sygn. Guttstadt 31, k. 246: „Sp[ectab]i[li]s D[omi]nus Petrus Kolberg vir consularis aetas 68 [annorum]”.

*illi soli in Territorio Meelsaccensi pingere liceat, multum sibi incommmodet et impen-
diat in arte sua pictoria, rogavit itaque, ut Venerabile Capitulum se gratiose tueri digne-
tur contra dictum pictorem, cum alium modum non habeat panem lucrandi. Et quia
adversa pars praesens non fuit, remittitur ad DD[ominos] Visitatores futuros⁷.*

W 1653 r. dwudziestodwuletni Jakub Kolberg był więc obywatelem Melzaku i chyba już dość znanym malarzem (choć imienia jego jednak nie podano), umiejącym dbać o swoje interesy i zabiegającym o wyłączność malowania obrazów w komornictwie melzackim na podstawie przywileju uzyskanego od kapituły fromborskiej. Wspomniana wcześniej informacja z melzackiej księgi zmarłych o śmierci żony Jakuba, Katarzyny, wyjaśnia, dlaczego w protokole posiedzenia kapituły fromborskiej podano, że Kolberg nie prosił o poparcie kanoników osobiście, ale „per libellum supplicem”. Uprzedzając dalsze wywody warto tu wskazać na istotny fakt, że Jakub był osobą głuchoniemą, dlatego o swoje sprawy musiał zabiegać w kapitule warmińskiej na piśmie.

W 1662 r. Jakub Kolbrecht został wymieniony w rachunkach melzackiego kościoła parafialnego, na którego rzecz miał wykonać jakieś prace malarskie lub pozłotnicze⁸.

Z 8 II 1667 r. natomiast pochodzi ciekawa zapiska z braniewskiej księgi miejskiej zatytułowana *Jacob Kolberg, ein Mahler von Meelsack undt alhier kein Burger wirdt ausssgewissen Ursachen zumahlen zugelassen*. Oto jej treść:

*Jacob Kolberg, ein tauber Mahler von Meelsack, ist bestellet von dem Collegio Societ[atis] JESU alhier das Altare S[ancti] Ignatii zumahlen, wozu er dann Seell[i-
gen] Herrn Jacob Luben Erben Hauss gemeltet. Weill sich aber derselben Mahler befürchtet, das er von Christoff Hollandt mochte angefochten worden, hatt R[eve-
rendus] P[ater] Bartsch umb Consens und Bewilligung E.E. Rahtts angehalten. Ob um voll E.E. Raht in consideration gezogen. 1. Das zwar solches in praeiudicium des Christoff Hollandts geschehe. 2. Das künfftig eine sequell in andern Handwerckern darauss möchte gemacht werden, dennoch weill derselbe Mahler zu Meelsack abgebrandt undt gleichsam ein Exul ist, so hatt E.E. Raht für dismahl darin gewilliget, doch dass solches in sequelam nicht solle gezogen werden, de quo protestatus est⁹.*

Przekaz ten informuje o tym, że Jakub Kolberg, głuchy malarz z Melzaku, niebędący obywatelem Starego Miasta Braniewa, wykonał dekorację malarską do

⁷ AAWO, Archiwum Kapituły (dalej: AK), Acta Cap. 3, k. 34v, czyli s. 64 s. (zapiska ta jest również w Acta Cap. 3a, s. 57).

⁸ V. Röhrich, *Die Rechnungen der Pfarrkirche zu Mehlsack aus den Jahren 1639–1685. Ein Beitrag zur Stadt- und Wirtschaftsgeschichte des Ermlands im 17. Jahrhundert*, Verzeichnis der Vorlesungen an der Königlichen Akademie zu Braunsberg im Winter–Semester 1913, Braunsberg 1913, s. 15.

⁹ AAWO, Archiwa miejskie (dalej: Am), Braniewo Magistrat 33, k. 70. Ilustracje związane z działalnością Jakuba Kolberga w Starym Mieście Braniewie zawdzięczam uprzejmości dyrektora Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, ks. prof. dr. hab. Andrzej Kopiczko.

ołtarza św. Ignacego na zlecenie braniewskiego kolegium jezuitów. Ponieważ Jakub Kolberg był pogorzelnem i niemal wygnańcem ze swojego miasta Melzaku, Rada Starego Miasta Braniewa ostatecznie wyraziła na to zgodę, zaznaczając jednak, aby w przyszłości podobna sytuacja nie powtórzyła się. Był to przejaw dbania o to, aby zlecenia artystyczne z danego miasta trafiały wyłącznie do jego obywateli.

W przywołanej wyżej zapisce mamy potwierdzenie faktu, że Jakub Kolberg był człowiekiem głuchoniemym. Ponadto – oprócz informacji o tym, nad czym pracował w Starym Mieście Braniewie – dowiadujemy się, że zapewne na przełomie 1666/1667 r. jego dom w Melzaku spłonął.

Po Melzaku, Fromborku i Braniewie kolejnym miejscem aktywności artystycznej Jakuba Kolberga był Reszel. W tamtejszym kościele parafialnym po 1666 r. powstał piękny obraz do ołtarza głównego „Pokłon Trzech Króli”, namalowany prawdopodobnie właśnie przez melzackiego malarza Jakuba Kolberga.

W 1670 r. Jakub Kolberg podjął się pozłocenia ołtarza w kaplicy Kongregacji Maryjnej w kościele jezuickim w Reszlu (a i później był najpewniej dalej zatrudniony przez pewien czas w tym mieście). Również i tu – być może ze względu na wskazaną wyżej ułomność – zleceniobiorca spisał swoje oświadczenie i rozliczenie finansowe związane z otrzymanym zleceniem w następującej formie:

Dass ich heute den 9. September [1670] von Seiner Achtbahr-Würden Herrn Johanne Sigismundi auff des Altahr in der Congregation empfangen 100 fl., ich sage ein hundert floren poll[n]isch solches bezeuge ich unter benannter. Geschehen im Jahr 1670.

*Jacob Colbert
Mahler und Bürger in Me[h]lsack*

Zu wissen, dass S.A.W. zwischen Jacob Colbert, Mahler und Burger in Me[h]lsack ein Contract geschlossen wegen Verguldung des Altars in der Congregation der Bürger als folget: es wird Mahler das Schnietz und Schnierkelwerk alles in allem vergulden, das schwartze aber mit Lack fernitz polieren und auss stavieren. Nach vollentem gutten Werck soll ihm zur gnuge bezahlt worden 230 fl., ich sage davon hundert floren poll[n]isch, so geschen im Jahr 1670 den 9. Septembris.

Vorspriche mich solches Werck mit eigner Handten ohn alle Hilfe zu Vergulden undt ihm Fall ich solches bedungenes Werck mit besten sich oder untüchtig machen würde, vorsprech ich mich auff mein eigen Unkosten, solches zu verbessern undt verfertigen.

Geschehen wie oben [9 IX 1670]

Jacob Colbert¹⁰.

¹⁰ AAWO, Ap, Święta Lipka 6/3, k. 110. Zob.: G. Matern, *Die Pfarrkirche S.S. Petri und Pauli zu Rössel*, Königsberg Pr. (1930), s. 62–63, 66 (na s. 216–217 umowa z 9 IX 1670 r. z Jakubem Colbertem, a nie Colbergiem, jak odczytał

O tym, że Jakub Kolberg był nietuzinkową, zaradną i przedsiębiorczą osobowością świadczy interesująca zapiska z 12 I 1678 r., pochodząca z księgi magistratu Starego Miasta Braniewa, zatytułowana *Herr Apotecker undt Balbierer wieder Jacob Kolberg den Meelsackschen Mahler, welcher sich vor einen Medicum aussgiebet*. Oto jej treść:

Herr Thomas Fabritius Apotecker undt dan die Balbierer erscheinen vor E.E. Raht undt vermelden, das sie vernohmen, das Jacob Kolberg der Meelsacksche Mahler sich allhier in Braunsberg auffhalten undt krancke Leut zu curirer annehmen, will jedem er doch in Medicina keine Profession gethan noch selbige „per artes liberales“ erlernet hatt. Weilen aber vi Privilegi Sigismundi quaedsalber undt solchem Medico wie der Meelsacksche Mahler ist gahr nicht frey gelassen wirdt ausserhalb den gemeinen Jahrmarckten in Stedten zu erscheinen undt sich auffzuhalten die Leut, zu betriegen alls bieten sie auch gegenwertigen Beklag solches nicht zugestatten, das er allhier Krancke annehme undt sie zu curirer uterstehe. Die Balbierer beruffen sich auff den 2 undt 10 Arti[kel] ihrer Rolle undt ihr Privilegium von Sehl[igen] Gedachtniss Ihr H.W. Fürst[liche] Gnaden Herrn Venceslao Leszczynski, in welchen verboten, das sich solche Medici alls der Meelsacksche Mahler einer ist undt unterfangen sollen in diessem Bischoffthumb auffzuhalten undt zu curirer bieten in diessen bey diessen ihren Privilegiis undt Gerichtigkeiten geschützet zu werden, undt dem Meelsacksche Mahler gahr nicht zu gestatten, das er medicinische Curen annehme, welche er ia nicht erlernet hatt.

Jacob Kolberg beruffet sich undt zeigt vor die Privilegium Ihre Königl[iche] Mayestriss aus Pohlen Sigismundi 3ⁱⁱⁱ, in welchem ihm alle Freyheit gegeben wirdt in undt ausserhalb den Jahrmarckten sich in den Preuschen Stadten auffzuhalten. Wan sich auch das klagende Theil an solchem Privilegio nicht will vergingen lassen als er biettet er sich auch ein Privilegium von Ihr H.W. Fürst[liche] Gnaden dem Herrn Bischoff zu verschaffen. Die Balbierer begehren damitt Beklag diesser seiner Obligation undt versprechen nachkomme alls das werden sie sich weiter erklären¹¹.

Zapiska ta jest ważna przede wszystkim dlatego, że sugeruje, iż Jakub Kolberg prawdopodobnie odbywał jakieś studia wyższe (jeśli tak było, to ich nie ukończył i nie uzyskał żadnego stopnia naukowego) i zdobyte podczas nich wykształcenie wykorzystywał, prowadząc swoistą, nieformalną praktykę lekarską w miastach Prus Królewskich (z wyłączeniem odbywających się w nich jarmarków), ponieważ zalegalizowaną przywilejem zarówno króla polskiego Zygmunta III Wazy, jak i biskupa warmińskiego Wacława Leszczyńskiego.

autor). Por. G. Lühr, *Die Rösseler Marianische Kongregation*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands (dalej: ZGAE), 1905, Bd. 15, s. 391–403 oraz A. Poschmann, *Das Jesuitenkolleg in Rössel*, Braunsberg 1932, s. 85.

¹¹ AAWO, Am, Braniewo Magistrat 30, k. 166–166v.

Ślub Jakuba Kolberga i Katarzyny (jej nazwiska panińskiego i miejsca pochodzenia niestety nie znamy) odbył się w zapewne zimą 1655 lub wiosną 1656 r. Piotr Andrzej, który przyszedł na świat w Melzaku w 1657 r., był ich najstarszym (jeśli nie jedynym) dzieckiem¹². Trudno uściślić miejsce zawarcia ślubu przez malarza. Wydawałoby się, że mógł to być Melzak, jednak tamtejsza księga małżeństw takiej informacji nie zawiera.

Po ślubie Jakub Kolberg mieszkał w Melzaku. Był zapewne szanowanym obywatelem, skoro na przestrzeni ponad dwudziestu lat (1667–1690) odnotowano go dziewięciokrotnie jako świadka na ślubach tam zawieranych: 16 X 1667 r. jego personalia podano: *Jacobus Kolbrecht*, 25 II i 12 V 1680 r., 12 I 1682 r., 24 II i 16 VI 1686 r. zapisano go jako: *Jacobus Kolberg/D[ominus] Jacobus Kolberg*, a 17 V 1687 r. oraz 23 IV i 15 X 1690 r. jako: *Jacobus Colberg*¹³.

Żona Jakuba, Katarzyna, zmarła w Melzaku 3 III 1696 r. Dokonujący wpisu o jej śmierci w księdze zmarłych (zapewne był nim pochodzący z Nowego Miasta Braniewa, a sprawujący od 19 XI 1688 r. urząd proboszcza melzackiego, Abraham Adalbert Beier) przekazał ważną informację na temat małżonka zmarłej parafianki. Oto ta zapiska:

*Civitas. Mense Junio [1696] 3 huius piae mortua est Catharina Jacobi Colberg surdi pictoris uxor, aetatis 59, in omnibus disposita*¹⁴.

Dowiadujemy się stąd, że żona Jakuba urodziła się najprawdopodobniej w 1637 r. (co uprawdopodobnia datę jej ślubu na 1655/1656 rok), a on był głuchoniemy. Czy miało to jakieś genetyczne następstwa dla ich syna Piotra Andrzeja? Wydaje mi się, że może na to wskazywać wyraz twarzy na autoportrecie domalowanym przez Piotra Andrzeja Kolberga na jednym z obrazów wykonanych dla kolegiaty dobromiejskiej. Twarz artysty odzwierciedla jakieś wewnętrzne napięcie na odbiór bodźców zewnętrznych, mające prawdopodobnie zrównoważyć niedostatek zmysłu słuchu.

¹² W nadziei na odszukanie zapiski o ślubie Jakuba Kolberga i Katarzyny w Melzaku (licząc też na bliższe informacje o pannie młodej) zwróciłem się z prośbą o pomoc do Biblioteki Historischer Verein für Ermland w Münster, ponieważ Dorothea Triller, *Ermländische Originalkirchenbücher in der Bibliothek des Historischen Vereins für Ermland*, „Altpreussische Geschlechterkunde”, Jhg. 47, Bd. 29, 1999, s. 403–404 wspomniała o melzackiej księdze małżeństw z lat 1629–1766. Z Münster odesłano mnie do Martin-Opitz-Bibliothek w Herne, gdzie moją prośbą zainteresował się niezwykle życzliwie doktor Arkadiusz Dańszczyk, który przysłał mi skany stron wspomnianej księgi, za co składam Mu serdeczne podziękowanie.

¹³ Martin-Opitz-Bibliothek Herne, Mfm 477-220e-Liber Copulatorum ab Anno 1629–1766, s. 66, 88, 93, 103, 104, 108 i 114. Co ciekawe, 11 IX 1707 r. (ibidem, s. 154) jako świadek został zapisany: „Jacobus Colbrecht”, ale to inna osoba, ponieważ – jak wspomniano wyżej – malarz zmarł 2 X 1704 r. Świadkiem na ślubie w Melzaku 23 XI 1693 r. był również syn Jakuba Kolberga, ówczesny ławnik dobromiejski Piotr: „Spectab[ilis] D[ominus] Petrus Colberg Guttsta-dien[sis]” (ibidem, s. 123).

¹⁴ AAWO, Ap, Pieniężno E 368, s. 34.

Niebawem w melzackiej księdze małżeństw zapisano nieco zaskakującą informację z 14 I 1697 r. o powtórnym ślubie sześćdziesięcioletniego wówczas malarza:

D[ominus] Jacobus Colberg viduus civis et pictor Meelsac[censis] et Anna virgo Jacobi Schultz civis Meelsac[censis] filia. [Testes] Jacobus Wichman, Michael Weiss¹⁵.

Po śmierci pierwszej żony i drugim ożenku Jakub, realizując jakieś zlecenia kanoników fromborskich lub też licząc na takowe przy katedrze fromborskiej, postanowił pilnować swoich interesów z bliska, dlatego zapewne przeniósł się do Fromborka. Tu 2 III 1698 r. otrzymał tzw. małe prawo/obywatelstwo miejskie, co skwitowano zapisem:

Jacobus Kolberg Bürger in Meelsack erhaltet klein Bürgerrecht 10 mk, mem[oriale] 3 mk, dedit¹⁶.

Mogłoby się wydawać, że po kilku dziesięcioleciach pracy na Warmii Jakub Kolberg zostanie uhonorowany wpisem zawierającym jego zawód czy bliższe informacje o nim (przy personaliach wielu osób podawano przecież miejsce urodzenia/pochodzenia, zawód, imię ojca/imiona rodziców, wiek nowego obywatela), ale ówczesny fromborski pisarz miejski Jakub Franciszek Ksawery Wichert widział w Kolbergu tylko starego, głuchoniemego człowieka i beznamytnie zanotował podstawowe dane, skupiając się na kwestiach finansowych związanych z pozytywnym załatwieniem sprawy petenta.

Ponad sześć i pół roku później Jakub Kolberg zakończył długie i pracowite życie w Dobrym Mieście, którego obywatelem jednak nigdy nie był.

We fromborskiej księdze miejskiej 21 VI 1706 r. pisarz miejski Jan Kazimierz Schnigenberg zanotował informację związaną z nieżyjącym od ponad półtora roku Jakubem Kolbergiem:

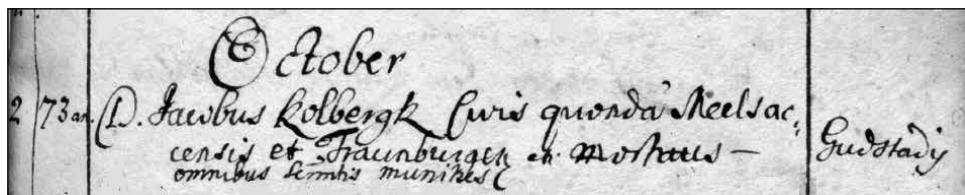
Assensuratus est per Dominum Gregorium Kolberg et D[ominum] Henricum Bosch Camerarios Civitatis locus aedificique in Coemeterio Parochiali p[rae]d[efuncti] D[omi]ni [Jacobi] Kolberg Pictoris olim a Jacobi Behnky Eccl[esi]ae hujus aeditui haeredibus pretio certo acquisitus. Et inventus habens in latitudine virgam unam et pedes 6, in longitudine virgam unam et pedes 9, facit v[irgam] 3 seu pedes 45¹⁷.

¹⁵ Martin-Opitz-Bibliothek Herne..., s. 131. Na temat drugiej żony Jakuba Kolberga nie znalazłem informacji ani w źródłach melzackich, ani fromborskich.

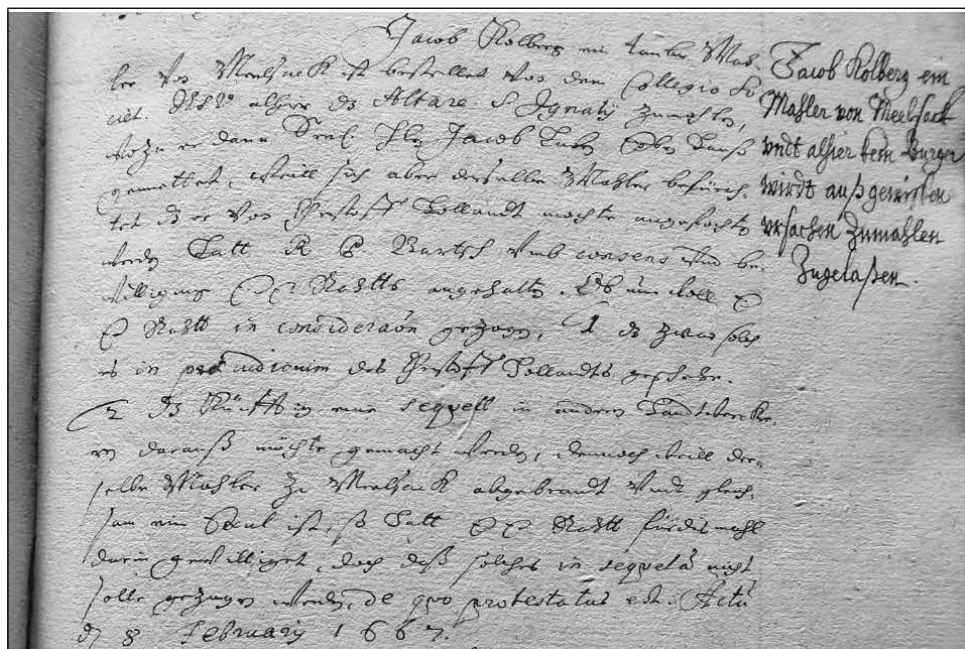
¹⁶ AAWO, Am, Frombork Magistrat 3, s. 42, poz. 23.

¹⁷ Ibidem, s. 487.

Zapiska ta świadczy o zapobiegliwości Jakuba Kolberga, który przezornie przygotował sobie wymurowaną kwaterę jako miejsce wiecznego spoczynku na fromborskim cmentarzu parafialnym, natomiast po jego śmierci i pochówku w Dobrym Mieście kamlarze fromborscy wyrazili zgodę na zakup tej kwatery cmentarnej przez spadkobierców Jakuba Benkego, zakrystiana tamtejszej świątyni parafialnej.

Zapiska o śmierci Jakuba Kolberga w Dobrym Mieście z 2 X 1704 roku (Sächsisches Staatsarchiv, Staatsarchiv Leipzig, Deutsche Zentralstelle für Genealogie, Familiengeschichtliche Sammlungen des Reichssippenamtes, Kirchenbücher, Nr KB Ostpreussen 003, Liber mortuorum 1683–1739, sygn. Guttstadt 31, s. 125)

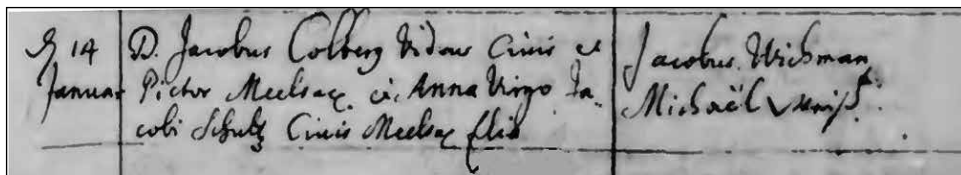

Zapiska o działalności artystycznej Jakuba Kolberga w Starym Mieście Braniewie z 8 II 1667 roku (Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, Archiwa miejskie, Braniewo Magistrat 33, k. 70)

Ich Apotecken und Balbieren nieden Jacob Kolberg den Meel
 sach, dero maßen, befehen sich nor einen Medicum ausgebet
 Ich Thomas Fabutig Apotecken und day die Balbieren vorstimm vor
 nach, und unummalday so sie unummalday so Jacob Kolberg den maßen

res abocales utinam
 aliorum medicorum in die Marzianorum in magis est galea nunc
 galienus dicitur auf demselben day gemaint, Japimandit, in Dindis zu
 und sich auch zu galien, die Lini, zu betriegen, als Bettler, für mich gegand
 hyn, und solches nicht zugestatten, so wir allhier davor unummalday
 in zu curieren unummalday. Die Galbieren Comitor, sich auf dem 2 und 110
 Acti: isten vollen, und istu Privilegium was hoch: geadacht, Jf. 5. 11. 110
 Quadry, den Venellus tereczynski in Walsen unummalday so sich solches med
 ei als die maßen maßen unummalday ist mit unummalday, und die
 den die fische zum gutt zu fassen, mit zu curieren, unummalday in die
 die den den Privilegium, mit gemessigkeit, unummalday zu fassen, und die
 maßen maßen gale nicht zu fassen, so wir medicinis, die curi unummalday
 unummalday nicht unummalday fass. Jacob Kolberg, Comitor
 sich mit zeigt nor die Privilegium Jf. 11. 110. 110 aus Poles
 Sigismundi 5^{ti}. in Walsen, isten alle gemessigkeit unummalday in unummalday
 selbst, unummalday sich in die unummalday unummalday auf gefalt. Was
 sich auf die eleganten Spiel an solches Privilegium nicht unummalday
 also, als unummalday nach auf die Privilegium, nor Jf. 5. 11. 110
 Quadry, den die fische zu fassen. Die Galbieren Comitor
 damit die die unummalday obligation, mit unummalday nach
 ma als die unummalday in die unummalday unummalday. Actum d. 12
 Janua: A. 1678.

Zapiska dotycząca prowadzenia przez Jakuba Kolberga nieformalnej praktyki medycznej w Starym Mieście Braniewie z 16 I 1678 roku (Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, Archiwa miejskie, Braniewo Magistrat 30, k. 166–166v)

Zapiska o drugim ślubie Jakuba Kolberga w Melzaku (Pieniężno) z 14 I 1697 roku (Martin-Opitz-Bibliothek Herne, Mfm 477-220e-Liber Copulatorum ab Anno 1629–1766, s. 131)

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

- Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej: AAWO), Archiwum Kapituły, Acta Cap. 3 (Acta Capitularia 1609–1611/1654); także Acta Cap. 3a (Acta Capitularia 1609–1654).
- AAWO, Archiwa miejskie, Braniewo Magistrat 30 (Acta praetoria 1675–1682) i 33 (Acta praetoria 1649–1659).
 - AAWO, Am, Frombork Magistrat 3 (Akta miasta Fromborka 1696–1742).
 - AAWO, Archiwa parafialne, Dobre Miasto 68 (Connotatio omnium animarum ex Paraecia Gudstadiensi 1695).
 - AAWO, Ap, Dobre Miasto E 215 (Księga chrztów 1635–1724) i E 216 (Księga chrztów 1725–1777).
 - AAWO, Ap, Pieniężno E 368 (Księga zmarłych 1688–1806).
 - AAWO, Ap, Święta Lipka 6/3 (Acta III – Geschichtliches 1491–1729).
- Historischer Verein für Ermland Münster (oryginał)/Martin-Opitz-Bibliothek Herne (mikrofilm), melzacka księga małżeństw Liber Copulatorum ab Anno 1629–1766
- Sächsisches Staatsarchiv. Staatsarchiv Leipzig, Deutsche Zentralstelle für Genealogie, Familiengeschichtliche Sammlungen des Reichssippenamtes, Kirchenbücher, Nr KB Ostpreussen 0031, Liber mortuorum 1683–1739, sygn. Guttstadt 31.

Opracowania

- Kluk Iwona Beata, Józef Korzeniewski (około 1732–1780). *Malarz na dworze biskupa Adama Stanisława Grabowskiego*, Folia Fromborensia, R. 1, 1992.
- Kumor Bolesław, *Spis ludności Dobrego Miasta z 1695 r.*, *Przeszość Demograficzna Polski*, 1975, t. 7.
- Lühr Georg, *Die Rösseler Marianische Kongregation*, *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands*, 1905, Bd. 15.
- Matern Georg, *Die Pfarrkirche S.S. Petri und Pauli zu Rössel*, Königsberg Pr. (1930).
- Obłak Jan, *Kolberg Piotr (ok. 1665–po 1725)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 13/2, z. 57, Kraków 1967.
- Poschmann Adolf, *Das Jesuitenkolleg in Rössel*, Braunsberg 1932.
- Przeracki Jerzy, *Parafia dobromiejska i jej ludność w świetle spisu z 1695 r.*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1976, nr 2.
- *Artyści działający na Warmii w XVIII wieku* (Krzysztof Peucker, Jan Chrystian Schmidt, Chrystian Bernard Schmidt, Krzysztof Sand, Jan Witt, Jan Ignacy Witt, Jan Antoni Frey, Piotr Andrzej Kolberg i Józef Joachim Korzeniewski, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2011, nr 3.
- Röhrich Victor, *Die Rechnungen der Pfarrkirche zu Mehlsack aus den Jahren 1639–1685. Ein Beitrag zur Stadt- und Wirtschaftsgeschichte des Ermlands im 17. Jahrhundert*, Verzeichnis der Vorlesungen an der Königlichen Akademie zu Braunsberg im Winter-Semester 1913, Braunsberg 1913.
- Triller Dorothea, *Ermländische Originalkirchenbücher in der Bibliothek des Historischen Vereins für Ermland*, „Altpreussische Geschlechterkunde”, Jhg. 47, Bd. 29, 1999.
- Wróblewska Kamila, *Piotr Kolberg – malarz warmiński z końca XVII i początku XVIII stulecia*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1969, nr 3.